

11. Jones Annie Gwen. Life on the Steppes of Russia 1889 to 1892. URL: https://www.garethjones.org/margaret_siriol_colley/annie%20gwen/life-steppes.htm.

12. Norman H. All the Russians: Travels and Studies in Contemporary European Russia, Finland, Siberia, the Caucasus, and Central Asia. New York, 1904. 476 p.

13. Villari L. Russia under the Great Shadow. London: T.F. Unwin, 1905. 330 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-079-7-5>

ФАКТ ЗАХОПЛЕННЯ У ПОЛОН КОМАНДУВАЧА 6-Ї АРМІЇ І. М. МУЗИЧЕНКА У СЕРПНІ 1941 РОКУ: ІСТОРИКО-ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ ЗРІЗ

Москальчук К. В.

аспірантка кафедри всесвітньої історії

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

У серпні 1941 року в лісовому урочищі «Зелена Брама» внаслідок німецького оточення загинули 6-та і 12-та радянські армії, а обидва командувачі армій потрапили у полон. У сучасній історіографії події отримали назву «Уманський котел», а їхня історія до сьогоднішнього дня залишається актуальною і малодослідженою.

6 серпня 1941 року в районі с. Сухий Ташлик німці знищили залишки так званої «колонії особливого призначення», у складі якої командувач 6-ї армії намагався прорватися з оточення [7]. Командарм-6 без протриву був захоплений у полон бійцями 101-ї легко-піхотної німецької дивізії [6, с. 129]. У радянській історичній науці стосовно цього існувала теза, що І. М. Музиченко потрапив у полон тому, що був тяжко поранений. Саме так описувався факт захоплення командування 6-ї армії у більшості радянських публікацій присвячених початковому етапу німецько-радянської війни. Згодом ця інформація «перекочувала» і в сучасні дослідження. Про тяжке поранення, внаслідок якого І. М. Музиченко втратив ногу, писав у своїх спогадах член Військової ради Південно-Західного напрямку М. С. Хрушов [11, с. 253]. Очевидець подій Є. А. Долматовський також наголошував на пораненні командувача 6-ї армії [4, с. 79]. У деяких післявоєнних нагородних документах вказано, що І. М. Музиченко потрапив у полон внаслідок

отримання тяжкої контузії [12]. Сучасні дослідники також дотримуються радянської версії щодо захоплення в полон командарма-6 німецькими частинами. Скажімо, В. О. Дайнес у дослідженні «Командармы 1941 года. Доблесть и трагедия» автор пише: «*Генерал-лейтенант И. Н. Музыченко, захваченный в плен раненым, был направлен в Ровенскую тюрьму*»[3, с. 298].

Саме версія з тяжким пораненням допомогла І. М. Музиченку уникнути долі командувача 12-ї армії генерал-майора П. Г. Понеділіна, який після звільнення з полону перебував під слідством, а 1950 року був розстріляний. На нашу думку. На нашу думку, версія з тяжким пораненням була вигідною не лише самому І. М. Музиченку, а і його впливовим покровителям Г. К. Жукову. Начальник Генерального штабу РСЧА і командувачу військами Південного фронту І. В. Тюленеву, які і після війни не приховували свого приязного ставлення до І. М. Музиченка з яким свого часу служили в лавах 1-ї Кінної армії [5; 11].

Радянська версія захоплення командарма-6 абсолютно не співпадає з німецькими даними. Із записів «Обобщенного сообщения о взятии в плен командующего русской армией» 101-ї німецької легко-піхотної дивізії відомо, що: «*в 21.30 один из командиров взводов 1-й роты 403-го строительного батальона, обер-лейтенант Греф, сообщил, что ведет командующего 6-й русской армией генерал-лейтенанта Музыченко в качестве пленного*» [8, с. 243]. Як бачимо жодного слова про поранення героя пропонуваної розвідки не сказано. Не згадує про тяжке поранення у своєму щоденнику і начальник штабу сухопутних військ Вермахту генерал-полковник Франц Гальдер, який славився своєю педантичністю і скрупульозністю щодо фіксації подій [2].

На нашу думку, основним джерелом, яке заперечує факт поранення командарма є фотографії генерал-лейтенанта І. М. Музиченка, зроблені в перші дні полону. У фондах Федерального архіву Німеччини (нім. Bundesarchiv) нам вдалось знайти дві світлини [13; 14], на яких зафіксований командувач 6-ї армії в генеральському кітелі в оточенні двох німецьких офіцерів. Автор зйомки німецький військовий кореспондент – Хубнер (нім. Hübner). На фото чітко видно, що жодних поранень чи ознак тяжкої контузії генерал-лейтенант не має.

У 1989 році в «Военно-историческом журнале» було опубліковане фото І. М. Музиченка в полоні [1], яке неодноразово передруковувалось в дослідженнях [9] та в глобальній мережі. Ця світлина та згадані фотографії з фондів Федерального архіву Німеччини зроблені під час однієї фотосесії з різних ракурсів. Усі фото з Bundesarchiv датовані 8 серпня 1941 року, тобто через два дні після факту захоплення у полон.

Отже, знайдені фото доводять, що версія з тяжким пораненням командарма І. М. Музиченка була штучно створена ще влітку 1941 року. Легенда про поранення командувача 6-ї армії не лише врятувала І. М. Музиченка від драконівських положень наказу № 270, а й подарувала можливість відновитися в лавах Червоної армії після повернення з полону в СРСР.

Література:

1. Ануфриев А. С. Гитлеровская Германия во Второй мировой войне (по трофейным фотодокументам): 1941 год. Военно-исторический журнал. № 3, 1989. С. 76.
2. Гальдер Ф. Военный дневник. М.: Воениздат, 1971. Т. 3, Кн. 1 (22. 06. 1941 – 30. 09. 1941). 408 с.
3. Дайнес В. О. Командармы 1941 года. Доблесть и трагедия. М.: Вече, 2017. 432 с.
4. Долматовский Е. А. Зеленая брама. Документальная легенда об одном из первых сражений Великой Отечественной войны. Москва: Политиздат, 1983. 303 с.
5. Жуков Г. К. Спогади і роздуми: У 2 т. Т. 1. 2-е вид. Київ.: Політвидав України, 1990. 508 с.
6. Нуждин О. И. Генералы и полковники РККА в плену в годы Великой Отечественной войны. Спб.: Алейтейя; Екатеринбург: Изд-во Урал. Ун-та, 2020. 534 с.
7. Нуждин О.И. Попытка прорыва танковой колонны генерала И. Н. Музыченко к г. Первомайск 6 августа 1941 года. Наукові записки. Серія: Історичні науки. Випуск 24: Зелена брама. Літо 1941-го: Героїзм і трагедія 6-ї та 12-ї армій. Кропивницький, 2019. С. 274–283.
8. Нуждин О. Битва под Уманью: трагедия 6-й и 12-й армий (25 июля – 7 августа 1941 г.) : [монография]. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2011. 328 с.
9. Смыслов О. С. Сталинские генералы в плену. М.: Вече, 2014. 384 с.
10. Тюленев И. В. Через три войны. Москва: Воениздат МО СССР, 1960. 256 с.
11. Хрущёв Н.С. Время. Люди. Власть. (Воспоминания). Москва: ИИК «Московские Новости», 1999. Книга I. 656 с.
12. Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации. Ф. 033. Оп. 0737292с. Од. зб. 0082. Арк. 5.
13. Bundesarchiv. Bild 146 – 1975 – 086 – 05A.
14. Bundesarchiv. Bild 146 – 1992 – 081 – 13A.